

LA PATUM DE BERGA

Festa i turisme

Albert Rumbo

El turisme és un fenomen cada vegada més freqüent en les nostres festes i tradicions populars. Cada vegada més, els carrers i les places dels nostres pobles i ciutats reben veritables allaus de visitants el dia de la festa major, d'una fira o mercat que reproduceix la història de la població, d'una representació teatral arrelada profundament a la comunitat, d'un aplec o romeria, etc. Malgrat que aquest no és un fet nou, sinó que, com veurem tot seguit, el que ara denominem turisme cultural o festiu es remunta uns quants segles enrere, és cert que és un fenomen creixent.

Determinades manifestacions populars que, sense saber gaire com, han assolit un èxit inesperat

de convocatòria, celebracions tradicionals que s'han vist guardonades amb algun tipus de reconeixement com pot ser el de Festa Tradicional d'Interès Nacional, festivitats seculares que han gaudit d'èxit i participació de forma continuada i des d'antic..., totes aquestes mostres de la nostra cultura popular poden acabar esdevenint un bon reclam per als consumidors turístics d'aquest tipus de tradicions.

Ara bé, qui forma part d'aquest turisme que podríem definir com a *turisme popular*? Tothom qui assisteix a una manifestació d'aquest tipus busca el mateix? Com pot influir la presència massiva d'espectadors i participants en una

festa? És sempre negatiu o sempre positiu aquest tipus de turisme? Aquestes són preguntes (en podríem formular moltes més) la resposta de les quals representaria gairebé la resposta del milió.

Personalment, crec que l'espectre de persones que formen part del que hem anomenat *turisme popular* és tan variat i ampli com la mateixa societat on s'encaixen, la presència massiva de gent a qualsevol acte pot influir de moltes i variades maneres i aquesta presència no és sempre positiva ni sempre negativa. D'altra banda, considero que no tothom qui assisteix a una festa busca el mateix, de manera que, com a mínim, podríem establir quatre tipus de *turistes populars* o visitants que per ordre d'interessants i recomanables serien els següents:

Els qui hi van moguts per l'afany de veure, conèixer i gaudir d'una determinada tradició i que poden participar-hi activament o no, però sempre mostrant interès i respecte per aquella manifestació popular.

Els qui hi van perquè allò queda bé, vesteix, perquè s'hi ha d'haver anat perquè tothom hi va, i si no hi has estat, la gent queda sorpresa i et pot arribar a mirar malament.

Els qui hi van per passar-s'ho bé, sense preocupar-se de res més que mirar el calendari i veure on fan festa aquella setmana. Són els qui quan tornen i els parles resulta que no han arribat ni al centre neuràlgic on es feia la festa, perquè s'han «perdut» a mig camí. Però s'ho han passat bé.

Els qui hi van per aprofitar l'aglomeració segura de gent que es

*S'apaguen els llums,
comença la música
i la plaça esdevé un
infern que s'omple
literalment de foc.
Els Plens són, sens
dubte, el major
espectacle de la Patum,
amb mil fuets cremant
alhora. El foc
i la foscor representen
un cert perill al qual
la massificació no hi
ajuda gens.*

17

PARLEM DE...

produirà i, fent-ho valdre, es dediquen a pertorbar la pau dels veïns i cometre actes vandàlics emparats entre la multitud.

El primer grup de turistes o visitants sempre hauria de ser benvingut, el segon seria prescindible, el tercer, poc recomanable i el quart, indesitjable. Malauradament, però, pràcticament a totes les manifestacions populars on s'hi congreguen turistes o visitants (que a l'actualitat és tant com dir a totes) hi conflueixen els quatre tipus d'individus.

En aquest sentit, la Patum de Berga, una celebració popular eminentment participativa i on la presència de visitants és un fenomen documentat de molt antic, podria ser-ne un bon exemple per il·lustrar el que acabem de comentar.

ORÍGENS DE LA PATUM: LA PROCESSÓ DEL CORPUS

La Patum és una representació sacrohistoricopopular nascuda i derivada de les antigues representacions de teatre medieval, per bé que aglutinant, reinterpretant i re-

conduint atàviques celebracions paganes, que se celebra anualment a la ciutat de Berga. El seu origen cal buscar-lo en els antics entremesos que desfilaven a les processons del Corpus i que estaven destinats a educar, moralitzar i allisonar el poble per tal que aquest aprofundís en el coneixement de les sagrades escriptures.

Amb el pas del temps, però, aquests entremesos anaren obtenint entitat pròpia i guanyant adeptes entre el poble, més pel seu vessant lúdic que pel seu caràcter alliçonador. Anaren perdent el seu sentit original, transformant la seva presència i la seva participació i, conseqüentment, desvirtuant-se, quedant de les representacions sols les parts més festives. La gresca del seguici processional va anar pujant de to, sobretot abans de la sortida de la processó i un cop finalitzada aquesta. Això va acabar donant pas a unes mostres festives protagonitzades pels mateixos entremesos que prenien part a la processó, que posteriorment derivaren en la Bullícia del Santíssim Sagrament, preludi de l'actual Patum.

Aquest fenomen, que tingué lloc a diverses viles i ciutats de Catalunya, es va anar extingint degut

a les prohibicions promulgades pels poders civil, eclesiàstic i reial, de manera que poques manifestacions sobrevisqueren al Concili de Trento (1563), i fins i tot els entremesos foren tocats de mort per les restrictives disposicions del segle XVIII. D'entre totes les antigues Bullícies del Santíssim Sagrament que tenien lloc a Catalunya, única-ment la ciutat de Berga ha estat capaç de mantenir-la i conservar-la a través dels segles. És la Patum.

ELS PRIMERS «TURISTES» DE LA PATUM

Ja a les primeries del segle XVIII, els habitants de Berga eren conscients que la Patum havia esdevingut una representació única dins el panorama festiu català. I també n'eren conscients els habitants de les poblacions properes, els quals es congregaven, en nombre important, a la capital del Berguedà per tal d'assistir a la representació d'aquesta.

Un document de 1725 conservat a l'Arxiu Històric Comarcal de Berga ens il·lustra perfectament que ja aleshores la Bulla (nom antic de la Patum) tenia una repercussió important no només a Ber-

La part final del ball de l'Àliga, que acaba giravoltant, és un moment perillós degut a la seva cua. Els qui hi estan a prop han d'ajupir-se, però l'aglomeració de gent ho dificulta.

*Els Nans Vells,
gairebé engolits per
la multitud, cada
vegada tenen més
problemes per poder
executar el seu ball.*

19

PARLEM DE...

ga, sinó també a les localitats veïnes. Enmig d'unes notes generals que s'havien de tenir en compte durant l'octava de Corpus llegim que «antes de deliberar los Señors Regidors lo fer las festas del Corpus ab la bulla, se ha de attendrer a la crítica del temps, perquè com a causa de dita bulla se sol convocar molta gent en esta Vila, ja dels veïns com de altres forasters, serà bé que si és en temps de guerra y se consideran alguns perills per causa de estar prop lo enemich o altrament se consulti a primer ab lo Señor Governador de las armas si se farà o no la bulla, y arreglarse al què dit Señor Governador disposara». Fixem-nos que un dels fets que destaca el cronista és la important afluència de visitants a la festa. Així doncs, allò que hem anomenat *turisme popular* no és cap invent de les darreries del segle XX.

EL NAIXEMENT DEL MITE PATUMAIRE

Aquesta assistència de gent forana a la festa màxima de la ciutat de Berga va anar augmentant al llarg dels segles XVIII i XIX. Els visitants eren, sobretot, gent de la mateixa comarca i de poblacions limítrofes

a aquesta. La seva presència arribà a ser tan important que, a finals del segle XIX, l'Ajuntament de Berga va pactar amb la companyia ferroviària un descompte per als assistents a la Patum i un canvi d'horaris dels trens per tal que aquells «turistes» poguessin tornar a casa un cop finalitzada la festa i no haguessin de fer-ho abans.

Fou poc temps després, durant els primers anys del segle XX, quan es va començar a gestar una espècie de mite patumaire a nivell català. Serà un procés que se sustentarà en dos fenòmens impulsors que projectaran la Patum portes enfora de Berga i la comarca, convertint-la en una festa d'àmbit més nacional. D'una banda, el primer llibre monogràfic sobre la festa, obra d'Antoni Sansalvador, advocat i diputat per la Lliga Regionalista, que va guanyar el Certamen Literari celebrat a Berga l'any 1901 i fou publicada a Barcelona el 1916. De l'altra, la primera sortida, no exempta de polèmica, de les comparses de la Patum de la ciutat Berga l'any 1902 amb motiu de la trobada de «Gegants, Nanos i Monstros Típics» que tingué lloc a Barcelona. Aquests dos fets propiciaren que la Patum fos coneguda fora del Ber-

guedà i que des de certs sectors se la veiés com el manteniment de l'essència més pura de la tradició rural catalana.

Posteriorment, durant el període de la Segona República, la difusió que, de la festa, en féu l'Ajuntament de la ciutat acabà de fer créixer el mite, sobretot en l'àmbit de la Barcelona urbana. Tots aquests esdeveniments provocaren una afluència cada vegada més gran de visitants a la Patum i que aquesta fos present en publicacions periòdiques, retransmissions radiofòniques i àdhuc reportatges i filmacions cinematogràfiques de l'època, a més d'esdevenir objecte d'estudi a nivell nacional.

L'IMPULS TURÍSTIC DE LA PATUM POST-FRANQUISTA

De la mateixa manera que l'Ajuntament republicà havia potenciat la Patum enfront l'Ofici i la processó del Corpus, el franquisme va capgirar la situació i va donar cada vegada més transcendència als actes litúrgics i religiosos en detriment de la «disbauxa» que per al nou règim significava la Patum.

A partir dels anys 60, però, i en gran part degut a la situació política del país, la Patum visqué un segon moment de mitificació i la recuperació d'una gran afluència de visitants. D'una banda, per part d'aquells que volien retrobar la puresa d'aquella tradició rural que a primers de segle havia representat la Patum. De l'altra, per part d'un grup de persones que es començaven a interessar per deixar enrere el silenci que el franquisme havia imposat a les nostres festes i tradicions. Finalment, per part d'un seguit de grups que volien reivindicar les nostres llibertats nacionals i que trobaven en la festa berguedana un marc ideal, un marc (semblant en aquest sentit al camp del Barça) on les banderes catalanes sortien de la clandestinitat i on els crits de «Visca Catalunya» i altres eslògans prohibits eren relativament tolerats, malgrat no estar permesos.

LA SITUACIÓ ACTUAL

Actualment, la Patum és un veritable fenomen de masses. La ciutat de Berga, una localitat de 15.000 habitants, veu com durant cinc dies la seva població augmenta en unes 80.000 persones. Aquest fet, evidentment, dificulta el desenvolupament natural de la festa, l'escenari natural de la qual, la plaça de Sant Pere, és un lloc on difícilment s'hi poden encabir més de 5.000 o 6.000 persones. Sortosament, alguns grups que durant els anys 70 i 80 assistien regularment a Berga amb més ganes de protagonitzar bretolades que de fer festa han anat desapareixent de la Patum, però els problemes derivats de la massiva afluència de visitants perduren.

De fet, el principal problema de la Patum en aquest sentit és el col·lapse produït per la quantitat de gent que hi assisteix (locals i

forans), que supera amb escreix la capacitat dels carrers i les places del nucli antic de Berga, amb els consegüents perills que aquesta massificació suposa. D'altra banda, aquesta massificació dificulta en gran mesura l'evolució de les comparses, les quals, moltes vegades, es veuen mancades d'espai suficient per ballar.

La Patum és una festa oberta, democràtica, on tothom qui en vol gaudir hi ha de tenir un lloc, però respectant per sobre de tot una tradició que la ciutat de Berga ha mantingut durant més de sis-cents anys.

URBÀLIA RURANA & MAURIZZIO MARTINOTTI

Territoris amables – Teritòri amàbil

Tel./fax: 963 808 691

c/e: urbalia@jazzfree.com